

श्रीमद् भागवत का यह सार
भगवद् भक्ति ही आधार

श्रीमद्भागवत रसिक कुटुंब भ्रमरगीत(10.46) मराठी

तरुण गोपियों का दुःख हरने लेकर प्रभु संदेश,
ब्रज में पहुंचे ज्ञानी उद्धव हरने सबका क्लेश

नारायणं(न्) नमस्कृत्य, नरं(ञ्) चैव नरोत्तमम् ।
देवीं(म्) सरस्वतीं(वँ) व्यासं(न्), ततो जयमुदीरयेत्

नामसङ्कीर्तनं(यँ) यस्य, सर्वपापप्रणाशनम् ।
प्रणामो दुःखशमनस्, तं(न्) नमामि हरिं(म्) परम्

श्रीमद्भागवतमहापुराणम्

दशमः स्कंधः

॥ अथ षट्चत्वारिंशोऽध्यायः ॥

श्रीशुक उवाच

वृष्णीनां(म्) प्रवरो मन्त्री, कृष्णस्य दयितः(स्) सखा ।

शिष्यो बृहस्पतेः(स्) साक्षा- दुद्धवो बुद्धिसत्तमः ॥ 1 ॥

साक्षा+ दुद्+धवो

श्री शुकदेव म्हणतात -उद्धव हा एक वृष्णींचा श्रेष्ठ मंत्री होता .तो साक्षात बृहस्पतींचा शिष्य असून अतिशय बुद्धिमान होता .तसाच तो श्रीकृष्णांचा प्रिय मित्रही होता .

तमाह भगवान् प्रेष्ठं(म्), भक्तमेकान्तिनं(ङ्) क्वचित् ।

गृहीत्वा पाणिना पाणिं(म्), प्रपन्नार्तिहरो हरिः ॥ 2 ॥

भक्तमेका+न्तिनं(ङ्), प्रपन् + नार् + तिहरो

शरणागतांची सर्व दुःखे नाहीशी करणारे भगवान श्रीकृष्ण एके दिवशी आपला अनन्य प्रिय भक्त उद्धव याचा हात हातात घेऊन म्हणाले .

गच्छोद्धव* व्रजं(म) सौम्य, पित्रोर्नो प्रीतिमावह ।

गोपीनां(म) मद्द्वियोगाधिं(म), मत्सन्देशैर्विमोचय ॥ 3 ॥

गच्छोद् + धव , मत्सन् + देशैर् + विमोचय

हे सौम्य उद्धवा !तू व्रजा मध्येजा .तेथे जाऊन माझ्या मातापित्यांना आनंदीत कर .तसेच माझा विरह झाल्याने गोपींना जे दुःख झाले ,ते त्यांना माझा निरोप सांगून दूर कर .

ता मन्मनस्का मत्प्राणा, मदर्थे त्यक्तदैहिकाः ।

मामेव दयितं(म) प्रेष्ठ- मात्मानं(म) मनसा गताः ।

ये त्यक्तलोकधर्माश्च, मदर्थे तान् बिभर्म्यहम् ॥ 4 ॥

त्यक्तलो+कधर्+माश्च , बिभर् + म्यहम्

गोपींचे मन -प्राण नित्य माझ्यामध्येच लागून राहिलेले आहेत .त्यांचे जीवन ,त्यांचे सर्वस्व ,मीच आहे .माझ्यासाठी त्यांनी आपले पती ,पुत्र इत्यादींना सोडले आहे .त्यांनी मनाने सुद्धा मलाच आपला प्रियतम आत्मा मानले आहे .ज्यांनी माझ्यासाठी लौकिक -पारलौकिक धर्म सोडून दिले ,त्यांचे पालन पोषण मी करतो .

मयि ताः(फ) प्रेयसां(म) प्रेष्ठे, दूरस्थे गोकुलस्त्रियः ।

स्मरन्त्योऽङ्ग विमुह्यन्ति, विरहौत्कण्ठयविह्वलाः ॥ 5 ॥

स्मरन् + त्योऽ +ङ्ग , विमुह् + यन्ति, विरहौ + त्कण्ठय + विह्वला

प्रिय उद्धवा !त्यागोपींचा परम प्रियतमा मी येथे दूर आल्यामुळे माझे स्मरण होऊन त्यांची शुद्ध हरपते .माझ्या विरहामुळे माझ्या भेटीची उत्कंठा वाढून त्या व्याकुळ होत असतात .

धारयन्त्यतिकृच्छ्रेणं, प्रायः(फ) प्राणान् कथञ्चन ।

प्रत्यागमनसन्देशैर्- बल्लव्यो मे मदात्मिकाः ॥ 6 ॥

धारयन् + त्यति + कृच्छ्रेण, प्रत्या+गमन+सन् +देशैर्

मन्मय झालेल्या माझ्या गोपी, "मी येईन ".असे सांगितल्यामुळेच अत्यंत कष्टाने कसेबसे आपले प्राण धरून आहेत .

श्रीशुक उवाच

इत्युक्त उद्धवो राजन्, सन्देशं(म) भर्तुरादतः ।

आदाय रथमारुह्यं, प्रययौ नन्दगोकुलम् ॥ 7 ॥

श्री शुक -म्हणतात -राजा !श्रीकृष्ण असे म्हणाले ,तेव्हा अत्यंत आदरपूर्वक उद्धव आपल्या स्वामींचा संदेश घेऊन रथावर अरुण होऊन नंद गोकुळाकडे निघाला .

प्राप्तो नन्दव्रजं(म) श्रीमान्, निम्लोचति विभावसौ ।

छन्नयानः(फ) प्रविशतां(म), पशूनां(ङ) खुररेणुभिः ॥ 8 ॥

निम्लो+चति, छन् + नयान्ः(फ), खुररे+णुभिः

उद्धव सूर्यास्ताच्या वेळी नंदांच्या व्रजामध्येपोहोचला .त्यावेळी रानातून परत येणाऱ्या गुरांच्या खुरांमुळे उडालेल्या धुळीने त्याचा रथ झाकून गेला होता .

वासितार्थेऽभियुध्यद्भिर्- नादितं(म) शुष्मिभिर्वृषैः ।

धावन्तीभिश्च वासाभि- रूधोभारैः(स) स्ववत्सकान् ॥ 9 ॥

वासितार्थेऽ + भियुध्यद्+ भिर् , स्ववत्+सकान्

व्रजभूमी मध्ये माजावरआलेल्या गाईंसाठी माजलेले बैल आपापसात झुंजत होते .त्यांच्या हंबरण्याने व्रजभूमीदुमदुमून गेली होती.नुकत्याच व्यालेल्या गाई दुधाने भरलेल्या सडांनिशीआपापल्या वासरांकडे धावत निघाल्या होत्या .

इतस्ततो विल(ङ)घद्भिर्- गोवत्सैर्मण्डितं(म) सितैः ।

गोदोहशब्दाभिरवं(वँ), वेणूनां(न) निः(स)स्वनेन च ॥ 10 ॥

गोवत्सैर् + मण्डितं(म), गोदो + हशब्दा + भिरवं(वँ)

इकडे तिकडे उड्या मारणाऱ्या पांढऱ्या वासरांनी गोकुळ शोभत होते .गाईंच्या धारा काढण्याचा आवाज आणि वेणूंचा मधुर आवाज ऐकू येत होता .

गायन्तीभिश्च कर्माणि, शुभानि बलकृष्णयोः ।

स्वलं(ङ)कृताभिर्गोपीभिर्-गोपैश्च सुविराजितम् ॥ 11 ॥

गायन्ती+भिश्च, स्वलं(ङ)कृता + भिर्गोपी + भिर्

तेथे सुंदर वस्त्रालंकार घातलेल्या गोपी व गोप श्रीकृष्ण - बलरामांच्या मंगलमय चरित्रांचे गायन करीत होते . त्यामुळे ते गोकुळ अधिक शोभत होते

अग्र्यर्कातिथिगोविप्र- पितृदेवार्चनान्वितैः ।

धूपदीपैश्च माल्यैश्च, गोपावासैर्मनोरमम् ॥ 12 ॥

अग्र्यर्का + तिथिगो+ विप्र, पितृदेवार् + चनान्वितैः,गोपावासैर् + मनोरमम्

तेथे गोपांच्या घरांमध्ये अग्नी ,सूर्य ,अतिथी ,गाई ,ब्राह्मण आणि देवता पितरांची धूप ,दीप ,फुले इत्यादींनी पूजा होत होती .त्यामुळे सगळा व्रज मनोरम . दिसत होता

सर्वतः(फ) पुंषितवनं(न), द्विजालिकुलनादितम् ।

हं(म)सकारंण्डवाकीर्णैः(फ), पद्मषण्डैश्च मण्डितम् ॥ 13 ॥

द्विजा + लिकुलना + दितम्, हं(म)सका+ रण्डवा+ कीर्णैः(फ)

चारी बाजूनी वने फुलांनी लहडलेली होती .पक्षी किलबिलाट करीत होते .आणि भुंगे गुणगुणत होते .तेथील जलाशय कमळांच्या ताटव्यांनी व हंस , करडुवाइत्यादी पक्षांनी शोभत होते .

तमागतं(म) समागम्य, कृष्णस्यानुचरं(म) प्रियम् ।

नन्दः(फ) प्रीतः(फ) परिष्वज्य, वासुदेवधियार्चयत् ॥ 14 ॥

कृष्णस्या + नुचरं(म), परिष्व + वज्य, वासुदे+वधियार् + चयत्

श्रीकृष्णांचा प्रिय भक्त उद्धव जेव्हा ब्रजामध्येआला ,तेव्हा त्याची भेट घेऊन नंद अतिशय प्रसन्न झाले .त्यांनी त्याला आलिंगन देऊन त्याचा श्रीकृष्ण समजून सन्मान केला .

भोजितं(म) परमात्रेण, सं(वँ)विष्टं(ङ) कशिपौ सुखम् ।

गतंश्रमं(म) पर्यपृच्छत्, पादसं(वँ)वाहनादिभिः ॥ 15 ॥

पादसं(वँ)वा + हनादिभिः

त्याला पकवानांचे भोजन वाढले .नंतर तो आरामात पलंगावर पहुडला ,तेव्हा त्याचे पाय वगैरे चेपून त्याचा प्रवासाचा क्षण दूर केला .नंतर नंदांनी त्याला विचारले .

कच्चिदङ्ग महाभाग, सखा नः(श) शूरनन्दनः ।

आस्ते कुशल्यपत्याद्यैर्- युक्तो मुक्तः(स) सुहृद्वृतः ॥ 16 ॥

कुशल्य + पत्याद्यैर्

"हे भाग्यवान उद्धवा!आमचा मित्र वसुदेव आता तुरुंगातून मुक्त झाला.तो सुहृद,पुत्र इत्यादींसह खुशाल आहे ना ?

दिष्ट्या कं(म)सो हतः(फ) पापः(स), सानुगः(स) स्वेन पाप्मना ।

साधूनां(न) धर्मशीलानां(यँ), यदूनां(न) द्वेष्टि यः(स) सदा ॥ 17 ॥

आपणच केलेल्या पापांचे फळ म्हणून पापी कंस अनुयायांसह मारला गेला ,हे छान झाले !कारण तो धार्मिक व सच्चिल यदुवंशी यांचा नेहमी द्वेष करीत असे .

अपि स्मरति नः(ख) कृष्णो, मातरं(म) सुहृदः(स) सखीन् ।

गोपान् ब्रजं(ञ) चात्मनाथं(ङ), गावो वृन्दावनं(ङ) गिरिम् ॥ 18 ॥

बरे तर !उद्धवा !श्रीकृष्णाला आम्हा लोकांची कधी आठवण येते का ?तेथे त्याची आई आहे .हितचिंतक ,मित्र असे गोप आहेत .त्यांनाच आपले स्वामी मानणारे हे ब्रजातीललोक आहेत .गाई ,वृंदावन आणि गोवर्धनही आहे .या सर्वांची त्याला कधी आठवण येते का ?

अप्यायास्यति गोविन्दः(स्), स्वजनान् सकृदीक्षितुम् ।
तर्हि द्रक्ष्याम तद्वक्त्रं(म्), सुनसं(म्) सुस्मितेक्षणम् ॥ 19 ॥

अप्या+यास्यति, सकृदी+क्षितुम्, तद् + वक्त्रं(म्)

आपल्या बांधवांना भेटण्यासाठी आमचा गोविंद एकदा तरी इकडे येईल का ?तो जर येथे आला ,तर आम्ही त्याचे ते सुंदर नाक असलेले व सुहास्य नजरेने पाहणारे मुखमल पाहू शकू !

दावाग्नेर्वातवर्षाच्च, वृषसर्पाच्च रक्षिताः ।
दुरत्ययेभ्यो मृत्युभ्यः(ख), कृष्णेन सुमहात्मना ॥ 20 ॥

दावाग्नेर्वा + तवर्षाच्च , दुरत्य+येभ्यो, सुमहा+त्मना

उदार हृदयी श्रीकृष्णाने जे टाळण्याचा आमच्याकडे काहीही उपाय नव्हता ,त्या वनवा 'तुफान ,पाऊस , वृषासुर ,अजगर इत्यादी मृत्यूच्या अनेक प्रसंगातून आमचे रक्षण केले .

स्मरतां(ङ) कृष्णवीर्याणि, लीलापाङ्गनिरीक्षितम् ।
हसितं(म्) भाषितं(ञ) चाङ्ग, सर्वा नः(श्) शिथिलाः(ख) क्रियाः ॥ 21 ॥

लीला+ पाङ्गनिरी + क्षितम्

उद्धवा !आम्हाला श्रीकृष्णांचे पराक्रम ,विलास पूर्ण नेत्र कटाक्ष ,मनोहर हास्य ,मधुर भाषण इत्यादींची आठवण येते,तेव्हा आमची दुसरी कामे थांबतात .

सरिच्छैलवनोद्देशान्, मुकुन्दपदभूषितान् ।
आक्रीडानीक्षमाणानां(म्), मनो याति तदात्मताम् ॥ 22 ॥

सरिच्छै+ लवनोद् + देशान् , मुकुन्द+ पदभू+ षितान् ,आक्रीडानी+क्षमाणानां(म्)

श्रीकृष्णांच्या चरण चिन्हांनी विभूषित झालेली नदी,पर्वत,क्रीडांगणे इत्यादी आम्ही पाहू लागतो ,तेव्हा आमचे मन तन्मय होऊन जाते .

मन्ये कृष्णं(ञ) च रामं(ञ) च, प्राप्ताविह सुरोत्तमौ ।
सुराणां(म्) महदर्थाय, गर्गस्य वचनं(यँ) यथा ॥ 23 ॥

प्राप्ता+विह, महदर्+थाय

देवांच्या महान कार्यासाठी येथे अवतरलेले राम -कृष्णहे श्रेष्ठ देव आहेत,असे मी मानतो .कारण गरगाचार्यांनीच मला तसे सांगितले होते .

कं(म)सं(न) नागायुतंप्राणं(म),मल्लौ गजपतिं(न) तथा ।

अवधिष्टां(लँ) लीलयैव, पशूनिव मृगाधिपः ॥ 24 ॥

नागा + युतप्राणं(म)

सिंह जसा पशुंना सहज मारतो ,त्याचप्रमाणे त्यांनी दहा हजार हत्तींचे बळ असणारा कंस ,त्याचे दोन पहिलवान आणि गजराज कुवलयापीड यांना सहज मारले .

तालत्रयं(म) महासारं(न), धनुर्यष्टिमिवेभराट् ।

बभञ्जैकेन हंस्तेन, सप्ताहमदधाद् गिरिम् ॥ 25 ॥

धनुर् + यष्टिमिवे + भराट् , सप्ता + हमदधाद्

हत्तीने एखादी काठी मोडावी ,त्याप्रमाणे त्याने तीन ताड लांब असे अत्यंत बळकट धनुष्य तोडले .तसेच एकाच हाताने सात दिवस पर्यंत पर्वत उचलून धरला .

प्रलम्बो धेनुकोऽरिष्टस्- तृणावर्तो बकादयः ।

दैत्याः(स) सुरासुरजितो, हता येनेह लीलया ॥ 26 ॥

धेनुकोऽ + रिष्टस् , सुरा + सुरजितो

ज्यांनी सुरासुरांवर विजय मिळविला होता ,त्या प्रलंब ,धेनुक , तृणावर्त , बकइत्यादी दैत्यांना त्याने सहज मारले .

श्रीशुक उवाच

इति सं(म)स्मृत्य सं(म)स्मृत्य, नन्दः(ख) कृष्णानुरक्तधीः ।

अत्युत्कण्ठोऽभवत्तूष्णीं(म), प्रेमप्रसरविह्वलः ॥ 27 ॥

कृष्णा + नुरक्तधीः, अत्युत्कण्ठोऽ + भवत्तूष्णीं(म), प्रेमप्रसर + विह्वलः

श्रीशुक म्हणतात -श्रीकृष्णांच्या प्रेमात रंगून गेलेले नंद अशा प्रकारे जेव्हा त्यांच्या एकेका लिहिलेले स्मरण करू लागले ,तेव्हा त्यांच्या प्रेमाला पूर आला .त्यामुळे ते व्याकुळ झाले आणि उत्कंठा अतिशय वाढल्यामुळे शेवटी स्तब्ध झाले .

यशोदा वर्ण्यमानानि, पुत्रस्य चरितानि च ।

शृण्वन्त्यंश्रूण्यवासाक्षीत्, स्नेहंसुतपयोधरा ॥ 28 ॥

वर्ण्य + मानानि, शृण्वन्त्यं + श्रूण्+ यवासा+ क्षीत्

नंद सांगत असलेल्या श्रीकृष्णाच्या लीला ऐकून यशोदेच्याही डोळ्यांतून अश्रू वाहू लागले होते .आणि पुत्र स्नेहामुळे तिच्या स्तनांतून दुधाच्या धारा वाहात होत्या .

तयोरित्थं(म) भगवति, कृष्णे नन्दयशोदयोः ।

वीक्ष्यानुरागं(म्) परमं(न्), नन्दमाहोद्धवो मुदा ॥ 29 ॥

वीक्ष्या+नुरागं(म्), नन्दमाहोद् + धवो

नंद आणि यशोदा यांचे श्रीकृष्णाबद्दल चे प्रकाढ प्रेम पाहून उद्धव आनंद मग्न होऊन त्यांना म्हणाला .

उद्धव उवाच

युवां(म्) श्लाघ्यतमौ नूनं(न्), देहिनामिह मानद ।

नारायणेऽखिलगुरौ, यत् कृता मतिरीदृशी ॥ 30 ॥

नारायणेऽ + खिलगुरौ, मतिरी + दृशी

उद्धव म्हणाला -हे मान्यवर !चराचराचे गुरु असणाऱ्या नारायणांबद्दल आपल्या मनात इतका प्रेमभाव आहे ,म्हणून आपण दोघे सर्वांमध्ये अत्यंत भाग्यवान आहात ,यात संशय नाही .

एतौ हि विश्वस्य च बीजयोनी

रामो मुकुन्दः(फ्) पुरुषः(फ्) प्रधानम् ।

अन्वीय भूतेषु विलक्षणस्य

ज्ञानस्य चेशात इमौ पुराणौ ॥ 31 ॥

बलराम आणि श्रीकृष्ण पुराणपुरुष आहेत ,ते साऱ्या विश्वाचे उपादन कारण आणि निमित्त कारणही आहेत .पुरुष आणि प्रकृती तेच आहेत .हेच दोघेजण सगळ्यांच्या शरीरात प्रवेश करून त्या शरीरामध्ये राहणाऱ्या प्रकृती होऊन निराळ्या ज्ञानस्वरूप जीवाचे नियमन करतात .

यस्मिञ्जनः(फ्) प्राणवियोगकाले

क्षणं(म्) समावेश्य मनो विशुद्धम् ।

निर्हृत्य कर्माशयमाशु याति

परां(ङ्) गतिं(म्) ब्रह्ममयोऽर्कवर्णः ॥ 32 ॥

प्राणवियो+गकाले, कर्मा + शयमाशु , ब्रह्ममयोऽ + र्कवर्णः

जो जीव मृत्यूच्या वेळी आपले शुद्ध मन एक क्षणभर का होईना,त्यांचे ठिकाणी एकाग्र करतो ,तो सर्व कर्मवासनांना धुवून टाकतो आणि लगेच सूर्याप्रमाणे तेजस्वी असा ब्रह्ममय होऊन मोक्ष प्राप्त करून घेतो .

तस्मिन् भवन्तावखिलात्महेतौ

नारायणे कारणमर्त्यमूर्तौ ।

भावं(वँ) विधत्तां(न्) नितरां(म्) महात्मन्

किं(वँ) वावशिष्टं(यँ) युवयोः(स) सुकृत्यम् ॥ 33 ॥

भवन्ता+ वखिलात् + महेतौ, कारण + मर्त्यमूर्तौ

जे सर्वाचे आत्मा आणि परमकारण आहेत,ते नारायणच दुष्ट निर्दालनव साधू रक्षण करण्यासाठी मनुष्यासारखे शरीर धारण करून येथे प्रगट झाले आहेत .हे महात्म्यांनो !त्यांच्या ठिकाणीच असा सुदृढ प्रेम भाव धारण करा .मग आपल्या दोघांना कोणते शुभ कर्म करावयाचे शिल्लक राहणार आहे .

आगमिष्यत्यदीर्घेण, कालेनं व्रजमच्युतः ।

प्रियं(वँ) विधास्यते पित्रोर् - भगवान् सात्वतां(म) पतिः ॥ 34 ॥

आगमिष्य+त्यदीर्घेण, व्रज+मच्युतः

भक्तवत्सल यदुकुल श्रेष्ठ भगवान श्रीकृष्ण थोड्याच दिवसात व्रजामध्येतील आणि आपणा दोघा आई-वडिलांना आनंदीत करतील .

हँत्वा कं(म)सं(म) रङ्गमध्ये, प्रतीपं(म) सर्वसात्वताम् ।

यदाह वः(स) समागत्य, कृष्णः(स) संत्यं(ङ्) करोति तत् ॥ 35 ॥

सर्वसा+त्वताम्

सर्व यादवांचा शत्रू असणाऱ्या कंसाला आखाड्यात मारून, आपल्याजवळ येऊन कृष्णांनी जेम्हटले , ते म्हणणे ते खरे करतील .

मा खिद्यंतं(म) महाभागौ, द्रक्ष्यथः(ख) कृष्णमन्तिके ।

अन्तर्हृदि स भूताना- मास्ते ज्योतिरिवैधसि ॥ 36 ॥

कृष्ण+मन्तिके, ज्यो+ तिरिवै +धसि

हे भाग्यशाली माता पित्यांनो !खेद करू नका .तुम्ही श्रीकृष्णांना आपल्या जवळच पाहाल .कारण ,जसा लाकडामध्ये अग्नी नेहमी व्यापून असतो ,त्याचप्रमाणे ते सर्व प्राण्यांच्या हृदयांमध्ये नेहमी विराजमान असतात .

न ह्यस्यास्ति प्रियः(ख) केशिन्- नाप्रियो वास्त्यमानिनः ।

नोत्तमो नाधमो नापि, समानस्यासमोऽपि वा ॥ 37 ॥

ह्यस्या +स्ति, वास्त्यमा+निनः, समानस्या+समोऽपि

त्यांना अभिमान नसल्याकारणाने त्यांना कोणी प्रिय नाही की कोणी अप्रिय ही नाही .त्यांचा सर्वांमध्ये समभाव असल्यामुळे त्यांच्या दृष्टीने कोणी उत्तम नाही की कोणी अधम नाही .एवढेच काय ,त्यांच्याशी शत्रुत्व करणार आहे त्यांचा शत्रू नाही .

न माता न पिता तस्य, न भार्या न सुतादयः ।

नात्मीयो न परंश्चापि, न देहो जन्म एव च ॥ 38 ॥

परश् + चापि

त्यांचे कोणी माता पिता नाहीत किंवा पत्नी पुत्र नाहीत.त्यांना कोणी आपला नाही की परका नाही .तसाच देह नाही की जन्मही नाही .

न चास्य कर्म वा लोके, सदसन्मिश्रयोनिषु ।

क्रीडार्थः(स) सोऽपि साधूनां(म), परित्राणाय कल्पते ॥ 39 ॥

सदसन्+ मिश्रयो+निषु

या लोकी त्यांना कोणतेही कर्तव्य नाही .तरीसुद्धा ते सज्जनांच्या संरक्षणासाठी ,लीला म्हणून देव इत्यादी सात्विक , मत्स्यइत्यादी तामस ,तसेच मनुष्य इत्यादी मिश्र योनीत शरीर धारण करतात .

सत्त्वं(म) रजस्तम इति, भजते निर्गुणो गुणान् ।

क्रीडन्नतीतोऽत्र गुणैः(स), सृजत्यवति हन्त्यजः ॥ 40 ॥

क्रीडन् + नतीतोऽत्र, सृजत् + यवति

भगवान अजन्मा व गुणांपासून अलिप्त असूनही लीला करण्यासाठी सत्व ,रज आणि तम या तीन गुणांचा स्वीकार करून त्यांच्या द्वारा जगाची उत्पत्ती ,पालन आणि संहार करतात .

यथा भ्रमरिकादृष्ट्या, भ्राम्यतीव महीयते ।

चित्ते कर्तरि तत्रात्मा, कर्तेवाहन्धिया स्मृतः ॥ 41 ॥

भ्रमरिका + दृष्ट्या, कर्तेवा + हन्धिया

ज्याप्रमाणे मनुष्य वेगाने गोल फिरतो ,तेव्हा सगळी पृथ्वी फिरते असे त्याला वाटते ,त्याप्रमाणे सर्व काही करणारे चित्त असूनही ,त्या चित्तामध्ये अहंबुद्धीअसल्याकारणाने , भ्रमानेआत्मा स्वतःलाच करता समजू लागतो .

युवयोरेव नैवाय- मात्मजो भगवान् हरिः ।

सर्वेषामात्मजो ह्यात्मा, पिता माता स ईश्वरः ॥ 42 ॥

सर्वेषा+मात्मजो

भगवान श्रीकृष्ण हे फक्त आपल्या दोघांचेच पुत्र नाहीत ,तर ते सर्व प्राण्यांचे आत्मा ,पुत्र ,पिता ,माता आणि स्वामी सुद्धा आहेत .

दृष्टं(म) श्रुतं(म) भूतभवद् भविष्यत्,

स्थासुश्चरिष्णुर्महदल्पकं(ञ) च ।

विनाच्युताद् वस्तु तरां(न) न वाच्यं(म)

स एव सर्व(म्) परमार्थभूतः ॥ 43 ॥

स्थासुश् + चरिष्णुर् + महदल्पकं(ञ)

जे काही पाहिले किंवा ऐकले जाते ,मग ते भूतकाळ वर्तमान काळ किंवा भविष्य काळाशी संबंधित असो की लहान ,अशी कोणतीच वस्तू नाही की ,जी श्रीकृष्णांपासून वेगळी आहे .त्यांच्या व्यतिरिक्त खरे पाहता ,कोणतीच वस्तू नाही .वास्तविक सत्य फक्त तेच आहेत .

एवं(न्) निशा सा ब्रुवतोर्व्यतीता

*नन्दस्य कृष्णानुचरस्य राजन् ।

गोप्यः(स्) समुत्थाय निरूप्य दीपान्-

वास्तून् समभ्यर्च्य दधीन्यमन्थन् ॥ 44 ॥

ब्रुवतोर् + व्यतीता, कृष्णा + नुचरस्य, दधीन् + यमन्थन्

परीक्षिता !उद्धव आणि नंद अशा प्रकारे आपापसात गोष्टी करीत असता रात्र संपूर्ण गेली .पहाटे गोपी उठल्या दिवे लावून त्यांनी वास्तू देवतेचे पूजन केले आणि नंतर त्यातही घुसळू लागल्या .

ता दीपदीप्तैर्मणिभिर्विरेजू

रज्जूर्विकर्षद्भुजकङ्कणस्रजः ।

चलन्निर्म्बस्तनहारकुण्डलं-

त्विषत्कपोलारुणकुं(ङ्)कुमाननाः ॥ 45 ॥

दीप + दीप्तैर् + मणिभिर् + विरेजू , रज्जूर् + विकर्षद् + भुजकङ्कण + स्रजः

चलन् + नितम्ब + स्तनहा + रकुण्डल, त्विषत् + कपोला + रुणकुं(ङ्)कुमा + ननाः

गोपींच्या हातातील बांगड्या दोरी ओढताना चमकत होत्या .त्यांचे नितंब ,स्तनआणि गळ्यातील हार हलत होते .हलणारी कुंडले ,त्यांच्या कुंकुम मंडित गालांची लाली वाढवीत होती .त्यांच्या अलंकारातील रत्ने दिव्यांच्या प्रकाशाने अधिकच झगमगत होती .

*उद्गायतीनामरविन्दलोचनं(वँ)

व्रजाङ्गनानां(न्) दिवमस्पृशद् ध्वनिः ।

*दध्रश्च निर्मन्थनशब्दमिश्रितो

निरस्यते येन दिशामङ्गलम् ॥ 46 ॥

उद्गायतीना + मरविन्दलोचनं(वँ), दिवमस् + पृशद् , निर्मन् + थनशब्द + मिश्रितो, दिशा + ममङ्गलम्

त्यावेळी गोपी ,कमलनयन श्रीकृष्णांच्या चरित्राचे मोठ्याने गायन करीत होत्या .त्यांचे ते गाणे दही घुसळण्याच्या आवाजात मिसळून स्वर्गपर्यंत जाऊन पोहोचले .त्या स्वर लहरी सगळीकडे पसरून सर्व दिशांचे अमंगल नाहीसे करीत .

भगव॑त्युदिते सूर्ये, न॑न्दद्वारि॑ व्रजौकसः ।

दृष्ट्वा रथं(म्) शातकौम्भं(ङ्), क॑स्यायमिति चाब्रुवन् ॥ 47 ॥

भगवत् + युदिते, कस्या + यमिति

जेव्हा भगवान सूर्यनारायणाचा उदय झाला ,तेव्हा नंदांच्या दरवाजासमोर एक सोन्याचा रथ उभा असल्याचे व्रजांगनांनी पाहिले . "हा कोणाचा रथ आहे ? "असे त्या एकमेकींना विचारू लागल्या .

अ॑क्रूर आगतः(ख्) किं(वँ) वा, यः(ख्) कं(म्)स॑स्यार्थसाधकः ।

येन नीतो मधुपुरीं(ङ्), कृ॑ष्णः(ख्) कमललोचनः ॥ 48 ॥

कं(म्)सस्या + र्थसाधकः, कमललो + चनः

एक गोपी म्हणाली ' "कंसाचा हेतू साध्य करण्यासाठी कमलनयन शामसुंदरांना येथून मथुरेला घेऊन जाणारा अक्रूर तर पुन्हा आला नाही ना ? "

किं(म्) साधयि॑ष्यत्यस्माभिर्-भर्तुः(फ्) प्रेत॑स्य नि॑ष्कृतिम् ।

इति स्त्रीणां(वँ) वद॑न्तीना-मु॑द्धवोऽगात् कृताह्निकः ॥ 49 ॥

साधयिष्यत् + यस्माभिर्, मुद्धवोऽ + गात्, कृताह्निकः + निकः

दुसरी एक गोपी म्हणाली , "आता तो आम्हाला घेऊन जाऊन काय करणार ? आपल्या मरण पावलेल्या राजा कंसाचे पिंडदान तर करणार नाही ना ? " व्रजवासिनीस्त्रिया अशा प्रकारे आपापसात बोलत होत्या .तेवढ्यात नित्य करणे आटोपून उद्धव येऊन पोहोचला .

॥ इति॑ श्रीम॑द्भागवाते महापुराणे पारमहं(म्)स्यां(म्) सं(म्)हितायां(न्)

दशम॑स्क॑न्धे पूर्वार्धे न॑न्दशोकापनयनं(न्) नाम षट्च॑त्वारिं(म्)शोऽध्यायः ॥

ॐ पूर्णमदः(फ्) पूर्णमिदं(म्)पूर्णात्पूर्णमुद॑च्यते

पूर्णस्य॑ पूर्णमादाय पूर्णमेवावशि॑ष्यते ॥

ॐ शान्तिः(श्)शान्तिः(श्)शान्तिः ॥